

Відзначення конституції 3 травня

By Назар Кісь

Table of Content

[Ідеологія відзначення дня конституції 3 травня](#)

[Ритуали та символи](#)

[Святкування 1891 року](#)

[Святкування у 1911 році](#)

[Місця](#)

[Персоналії](#)

[References](#)

[Citation](#)

3 травня 1791 року Надзвичайний Сейм Речі Посполитої прийняв конституцію. Перша в Європі і друга в світі (після США), вона містила багато прогресивних та демократичних на той час норм. Але вже через рік, у 1792 році, відбувся третій поділ Речі Посполитої між Росією, Пруссією та Австрією, після якого Польща втратила незалежність. З другої половини XIX століття і до сьогодні 3 травня є польським національним святом. В імперії Габсбургів його почали відзначати після надання Галичині автономії.

Саме святкування використовувалося як мобілізуючий чинник. У цей день активно нагадували про себе політики, чиновники та члени різноманітних організацій, в тому числі парамілітарних. Одночасно слід було задекларувати лояльність до правлячої династії, або принаймні не вийти за рамки дозволеного.

До столітнього ювілею у 1891 році святкування часів автономії обмежувалися богослужіннями. З нагоди 100-ліття організували масштабні заходи, які з того часу стали більш-менш регулярними.

Ідеологія відзначення дня конституції 3 травня

Смислове наповнення урочистостей ґрунтувалося, очевидно, на патріотизмі. Однак була різниця між поміркованою позицією актуальних еліт та риторикою представників національно-демократичного табору.

Умовно “офіційна” версія, відображена в урядовому часописі *Gazeta Lwowska*, полягала в тому, що конституція 3 травня – це чудовий приклад прогресу без соціальних збурень, демонстрацій чи революцій. Звідси робився висновок, що польська національна автономія може ефективно існувати в Австро-Угорщині, а саме святкування 3 травня – це урочистість “свободи і порядку” на користь “народу і держави”.

Інша версія, національно-демократична, описувала не настільки оптимістичну картину. Адже, хоча в Галичині не так погано, як в російській чи німецькій частині розділеної Речі Посполитої, але і тут

“через станьчиків і їхніх союзників” поляки не можуть нормально розвиватися в економічній, політичній та культурній сферах. Тому так важливо мобілізувати суспільство через різні маніфестації. Сама дата 3 травня – це щось середнє між днями перемог (такими як битва під Грюнвальдом, похід Баторія і Жолкевського на Москву чи битва під Віднем) та поразок (як вшанування повстань 1831 та 1863 років). І містить важливий практичний елемент – заклик до залучення в політику міщанства та селянства.

Польські демократи (на відміну від консерватистів) критикували розвиток краю під владою австрійців. Зокрема те, що міста не розвиваються завдяки індустріалізації, а просто ростуть через збільшення кількості солдат та чиновників. Тому день 3 травня – це чергова нагода нагадати суспільству, наскільки важливим є економічний та соціальний розвиток міст. Звідси виходить потреба відмовитися від традиційного уявлення про шляхетську винятковість. При чому ця потреба не розглядається як наслідок австрійських реформ, а як природній процес, зафіксований ще в травневій конституції.

Ритуали та символи

Напередодні відзначення 100-ої річниці конституції у 1891 році організаційний комітет поширив відозву, в якій апелював до патріотизму та почуття солідарності “всіх мешканців Львова”. В цій відозві йшлося, зокрема, що за порядком на вулицях стежитиме “громадянська варта”, тому будь-які сутички чи заворушення в цей день будуть свідченням того, що суспільство не готове до самоуправління. Тому “в інтересах всієї нації” комітет просив мешканців Львова, кому “дорога честь польського імені” дотримуватися порядку. Тобто поняття “мешканці Львова” і “польська нація” є в цьому випадку практично тотожними.

Суспільство заздалегідь готувалося до ювілею через діяльність різноманітних організацій. Наприклад, Політехнічне товариство мало видати підручники польською мовою, підприємці жертвували на утримання сирітських притулків, збиралися кошти на купівлю патріотичних творів мистецтва. Навіть на першотравневих зборах робітників, які відбулися в дворику Ратуші, було вирішено взяти участь в урочистостях до 100-ої річниці конституції. Власників магазинів, фабрик і кафе закликали в цей день закрити заклади. А власників помешкань – прикрасити фасади і засвітити ввечері свічки.

Місто було удекороване багатьма символами, про які не писала урядова преса, зате писала патріотична. Іноді доволі сильно прикрашаючи дійсність. Зокрема, вказали, що мури Ратуші пам'ятають зачитування акту конституції 100 років тому. Над головним входом до Ратуші розмістили картину Тадеуша Попеля (*Tadeusz Sulima-Popiel*), присвячену проголошенню конституції. У центрі було зображено власне проголошення, зліва – постаті *шляхтича, селянина, робітника і єврея*, які працюють на благо батьківщини, тому мають право вимагати дотримання записаних в конституції прав. І постать *сибір'яка (sybiraka)*, який вимагає свободи думки і слова. На іншому кінці, справа від центру, польська жінка навчає польських дітей. На балконі Ратуші розмістили погруддя бургомистра Варшави у 1791 році (коли оголошували конституцію) роботи різьбяря Антонія Попеля (*Antoni Sulima-Popiel*). Над іншим входом до Ратуші – картина “Матір Божа благословляє стани”, по боках від неї – портрети Костюшка і Кілінського. Ці роботи виконав Марцелій Гарасимовіч (*Marceli Harasimowicz*).

На кінці вулиці 3 травня (яка пролягала біля головної будівлі автономії – будинку Сейму, і була названа в честь польської конституції після завершення його будівництва), при переході в Єзуїтський парк, встановили триумфальну арку. Її спроектував Петро Гарасимовіч (*Piotr Witalis*

Harasimowicz), а виконав спільно з різьбярем Станіславом Левандовським (*Stanisław Lewandowski*). Головним елементом арки був транспарант-картина “Апофеоз Конституції” авторства Станіслава Качора Батовського (*Stanisław Kaczor Batowski*) і Юліана Макаревича (*Juliusz (Julian) Makarewicz*). Тут було зображено і всіх історичних персонажів, дотичних до конституції, і Матір Божу Ченстоховську, і “стани польського суспільства”. Були навіть герби Польщі, Литви і Русі з орлом над ними, а також герб Львова.

На будинку Галицької ошадної каси розмістили транспарант із алегоричним зображенням “Полонії”, якій складають дари “всі стани”: селянин, селянка, шляхтич, міщанка і жебрак. Герби Польщі, Литви і Русі розмістили на будинку Іпотечного банку.

Єврейська громада міста активно долучилася до святкування. Дітей звільнили від навчання в школах, магазини вирішили не відкривати, напередодні було проведено святкові збори, а будинки прикрасили та освітили. Організатори навіть надрукували листівки з текстом святкового гімну, який виконували в синагогах Речі Посполитої з нагоди прийняття конституції, щоб роздати їх в синагогах Львова 3 травня.

Святкування 1891 року

Перебіг святкування 1891 року нагадує традиційні урочистості, які проходили у Львові з нагоди цісарських ювілеїв. В описах патріотичної преси йшлося про “тисячі прапорів в національних кольорах”, писали і про святковий гарматний залп о пів на шосту ранку. При цьому в урядовій газеті останнього не було, і взагалі, згідно з офіційного опису святкування було доволі скромним.

О 6-ій годині з вежі Ратуші музиканти з “Гармонії”, одягнені у форму польських уланів, зіграли “побудку”. Потім пройшлися вулицями міста, награвучи польські мелодії. Фактично це було копіювання стандартних австрійських імперських ритуалів: військова “побудка” і парад військового оркестру.

Зранку молодь на Копці Унії встановила “національний штандарт” під звуки “гімнів” (яких саме, не уточнювалося). Після чого вирушили до площі Ринок, де зібралися представники влад автономії, Ради міста, товариства, корпорації. Тобто в звичному для цісарських ювілеїв складі, але без державних чиновників.

О 9-ій годині з вежі Ратуші пролунав “гейнал” – це уже запозичення з Кракова. Як писали газети, мелодія, “незнана у Львові”, справила на людей гарне враження. Далі під музику капели “Гармонія” люди обійшли навколо Ратуші і зайшли в Латинську катедрю. Колона у кілька тисяч людей виглядала так: керівництво громадянської варти в “національних костюмах”, відділ “добровільної охорони”, оркестр, селяни, члени товариств “Скала” і “Гвязда” зі штандартами, учні шкіл, студенти Університету, Політехніки, закладу в Дублянах, школи лісників і майбутні ветеринари. Потім близько 2000 робітників (хоча це, мабуть, перебільшення через політичні вподобання газети “*Kurjer Lwowski*”) з червоним транспарантом, на якому був напис “Партія робітнича”. Ця участь мала розвіяти всі наклепи “фарисеїв”, нібито робітники не відчувають себе поляками. Далі йшли учасники “Сокола” зі штандартом і транспарантом “В сильному тілі сильний дух”. Потім учасники повстань 1831 і 1863 років. Далі членкині “Жіночої читальні” (*Czetelnia kobiet*), в національних костюмах або з національною символікою. Потім (теж в національних костюмах) посли Сейму, Державної ради, члени Крайового виділу. Рада міста на чолі з президентом Едмундом Мохнацьким (*Edmund Mochnacki*) була в повному складі, теж переважно в національних костюмах. Далі члени Стрілецького товариства, єврейських організацій, Торгова палата, адвокати (теж в національних костюмах), нотаріуси, гості з Кракова, фінансисти, актори, літератори, історичне товариство, товариство Міцкевича “і всі інші львівські товариства”, а також пожежна дружина.

О 10-й годині розпочалося урочисте богослужіння в Латинській катедрі, де співав хор товариства “Лютня”. На ньому був присутній і маршалок Сейму Євстахій Сангушко (*Eustachy Stanisław Sanguszko-Lubartowicz*). Одночасно богослужіння відбулися в Бернардинському костелі, Вірменській катедрі, костелах святого Миколая, Домініканському, Францисканів, Марії Магдалини, Єзуїтів, Антонія. В них також співали хори різних організацій, наприклад, в костелі Антонія співали вихованці закладу для сліпих. У синагозі на Жовківському передмісті теж відбулося святкове богослужіння, присутніми були члени товариств, депутати-юдеї Ради міста, представники Торгової палати. Наприкінці богослужіння всі присутні заспівали “*Boże coś Polskę*”.

Після відправ, о 13-й годині, люди вирушили на вулицю 3 травня, з цієї нагоди прикрашену гірляндами та прапорами на щоглах, а на будинки на ній – килимами та хоругвами. Однак не всі – “прикро вразили” скромним декоруванням будівлі Народного касино і Сейму. Перед триумфальною аркою процесію зустрічали капела “Гармонія” та учні шкіл з біло-червоними прапорцями. Якими вони махали, коли процесія проходила крізь триумфальну арку.

Після обіду відбулися урочисті зібрання в чотирьох залах. У Ратуші були, зокрема, граф Володимир Дідушицький (*Włodzimierz Dzieduszycki*), президент міста Едмунд Мохнацький (*Edmund Mochnecki*), віце-президент Здзіслав Мархвіцький (*Zdzisław Marchwicki*), член крайового віділу Юзеф Верещинський (*Józef Wereszczyński*). Аналогічні засідання, з читанням лекцій, декламуванням віршів та співом патріотичних пісень, проходили в міському касині, в “Соколі” та в “Скалі”. Лекції стосувалися політичної ситуації, наприклад, ролі католицизму як основи формування польської ідентичності, чи потреби порозуміння з українцями. Селяни, які прибули на свято з підльвівських сіл, розмістилися в залі “Скали”.

Після обіду, о 16-й годині, на Високому Замку відбулися народні забави для молоді, музичний супровід забезпечила капела “Гармонія”. Учасники дійства з оркестрами прийшли до Копця Унії і вмурували в залишок замкової стіни пам’ятну таблицю. Тут же селяни співали народних пісень, політики виголошували промови. Офіційна частина заходу закінчилася виконанням “Маршу Домбровського”, після чого розпочалися “народні фестини”. В театрі Скарбка у цей час ішла вистава “Кастюшко під Рацлавіцями”.

Вечірня ілюмінація міста, яка розпочалася о 20 годині, складалася з великих багать, розпалених на Копці Унії, в парку Кілінського та на Янівському узгір’ї, газових та електричних світильників, китайських ліхтариків на будівлях, а також свічок у вікнах помешкань та магазинів. При цьому не всі, як йшлося в патріотичній пресі, поставилися до свята “відповідально”: якщо Домініканський монастир освітили яскраво, то костел Єзуїтів – зовсім ні. Адміністративна будівля колії Карла Людвіга була ілюмінована, а Управління державної залізниці на вулиці 3 травні – ні.

Важливим було те, що поліція в цей день “не була помітна” на вулицях, порядок забезпечувала громадянська варта. А ввечері патрулювали дружини пожежників (і навіть загасили якусь фіранку). Опівночі начальник громадянської варти відрапортував директору поліції, що все в порядку, жодних ексцесів протягом дня не відбулося.

У подальшому відзначення 3 травня хоч і не було таким масовим, як в 100-літній ювілей, стало однак традиційним, щонайменше проводили відправи в костелах, збори коштів на благодійні цілі, зустрічі в організаціях. При цьому зростає роль парамілітарних організацій, ще активніше залучають селян. Відповідно, зміщується і акцент заходів, і їхня географія.

Святкування у 1911 році

У 120-ту річницю конституції (1911 рік) будинки традиційно прикрасили наклейками на вікнах. На вежі ратуші розмістили п'ять прапорів "в барвах польських" (тепер уже навіть не "національних"). Напередодні (знову ж таки, тут напрошується аналогія із вшануванням цісаря) три оркестри з ліхтарями марширували вулицями.

2 травня в Ратуші відбувся святковий вечір, на якому було присутнє духовенство та представники Ради міста. Говорили про рівноправність суспільних станів, про модернізацію, про роль селянства та міщанства в політиці.

Традиційна уже програма включала збори на Високому Замку о 5-ій ранку, урочистий похід на площу Ринок. О 7 ранку на вежі Ратуші члени "Гвязди" з родинами, "традиційно" заспівали "Boże coś Polskę", "Jeszcze Polska nie zginęła" та "Witaj majowa jutrzeńko". О 8-ій з чотирьох кутів заграли "гейнал". На урочистому богослужінні в Катедрі, в який з цієї нагоди облаштували електричне червоно-біле освітлення, були присутні крайовий маршалок, Рада міста, керівництво Університету, послы Сейму і Державної ради. А також різноманітні товариства, цехи, учасники повстання 1863 року. Ввечері відбулася зустріч в Академічній читальні та спеціальна вистава в театрі.

Все більшу роль в цей час починають відігравати селяни і парамілітарні організації. Наприклад, школа імені Міцкевича стала місцем збору селян з під львівських сіл, які прибували на свято з дітьми, в народних костюмах і з музичними ансамблями. А об 11.15 на стадіоні "Сокола" провели польову месу (аналогічно, як це робили для військового гарнізону під час ювілеїв цісаря). Тут були присутні представники Ради міста, товариств, учасники повстання та декілька тисяч глядачів.

В неділю 7 травня організували туристичний похід на Чортові скелі, приурочений до дня конституції.

У 1914 році до урочистих зборів, оркестрів на вулицях, польової меси на стадіоні "Сокола", ілюмінації та інших звичних заходів додалися польова кухня для селян в Єзуїтському саду, похід до пам'ятника Адаму Міцкевичу, а також тренування сокільських організацій на пустирі за Личаківською рогаткою. Серед прикрас, якими декорували будинки, переважали тепер білі орли.

Як бачимо, відзначення 3 травня у Львові розпочиналося в дусі "позитивної праці" на умовах самоврядування та фактичної національної автономії. На початковому етапі організатори копіювали імперські ритуали, характерні для державних свят.

Однак з часом, в міру поширення націоналізму, почали проявлятися специфічні особливості. Ідея "нового суспільства", в якому політично активними є не лише аристократи, а й міщани та селяни, а також євреї як частина політичної нації, вплинула на ритуал святкування та його географію. Наприклад, величезна роль відводилася Ратуші.

Саме проведення урочистостей, підготовка міста, забезпечення правопорядку силами "громадянської варти" мали утвердити думку про зрілість польського суспільства. Фактично, формувалося переконання про те, що "суспільство" може все те саме, що може державна влада. Звідси – громадянська варта замість поліції, оркестри замість військових оркестрів, "Сокол" замість армії, ілюмінація, збори і таке інше. Зрештою, це й тріумфальна арка, крізь яку проходить "народ", а не цісар і його свита.

Місця

Персоналії

References

Część nieurzędowa. Gazeta Lwowska. Nr. 100. 3.05.1891. S. 1-2.
Dekoracja miasta. Kurjer Lwowski. Nr. 122. 3.05.1891. S. 2.
Na chwałę Boga i pożytek Ojczyzny. Dodatek do numeru 123 Kurjera Lwowskiego. 3.05.1886. S. 2.
Obchód Trzeciego Maja. Kurjer Lwowski. Nr. 201. 3.05.1911. S. 1.
Rocznicę Trzeciego Maja. Kurjer Lwowski. Nr. 123. 4.05.1901. S. 2.
Stuletnia rocznica konstytucji 3 maja we Lwowie. Dodatek do Nr. 124 Kurjera Lwowskiego. 4.05.1891. S. 1-2.
Trzeci maja. Kurjer Lwowski. Nr. 200. 3.05.1911. S. 1.
Uroczysty obchód. Gazeta Lwowska. Nr. 101. 5.05.1891. S. 3.
W programie uroczystości 3go maja. Gazeta Lwowska. Nr. 100. 3.05.1891. S. 3.
Wobec rocznicy. Kurjer Lwowski. Nr. 122. 3.05.1901. S. 1.
Zgromadzenie robotników. Gazeta Lwowska. Nr. 100. 3.05.1891. S. 3.
Żydzi lwowscy a uroczystość 3 maja we Lwowie. Kurjer Lwowski. Nr. 122. 3.05.1891. S. 2.
Кісь Н. Відзначення 120-ї річниці конституції 3 травня. Джерело:
<https://lia.lvivcenter.org/uk/events/polish-constitution-anniversary/>
Ярослав Ісаєвич, Микола Литвин, Феодосій Стеблій (ред.), Історія Львова, т. 2. (Львів: Інститут українознавства ім. І. П. Крип'якевича НАНУ – Центр Європи, 2007), 559

Citation

Назар Кісь, "Відзначення конституції 3 травня", *Інтерактивний Львів*, 2021
lia.lvivcenter.org